

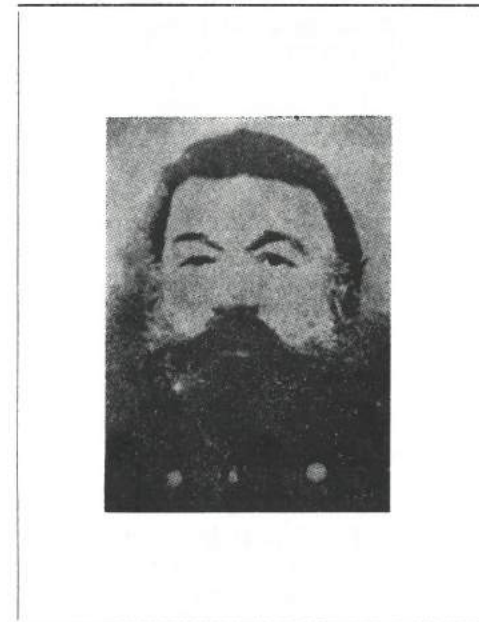
Original scientific paper
UDC 636.083.3/655.59/914.97

Vlastimir TURUDIĆ

Naučno društvo za istoriju zdravstvene kulture Srbije, Beograd

PRVA ENCIKLOPEDIJSKA HIPOLOGIJA U SRBIJI
NAPISANA OD VETERINARA JOVANA GECA 1862. GODINE

Vojni marveni lekar Jovan Gec rođen je u jevrejskoj obitelji u Tiro-
lu, u Austriji, 2. XI 1819. g. (po novom kalendaru)¹, iako postoji i poda-
tak da je rođen 1816. god.² Školovao se u Austrijskoj carevini, gdje je
najprije stekao osnovno i nepotpuno srednje obrazovanje, a zatim se
upisao na Veterinarsko-medicinski institut („K. und K. Thierarzney In-
stitut”) u Beču³. Tu je oko 1840. god. dobio zvanje diplomiranog kurš-

Slika br. 1. Vojni marveni lekar Jovan Gec (1819—1878)

mita (a u to vrijeme su postojali i nediplomirani kuršmiti), što mu
je, na osnovu carskog dekreta iz 1822. god. automatski osiguravalo di-
plomu nižeg veterinarskog liječnika⁴. Da je Gec bio diplomirani kuršmit

dokazuje i jedan sačuvani dokument iz 1863. god. na kojem se on nije potpisao kao marveni lekar već kao „vidar“⁵.

Više godina prije dolaska u Kneževinu Srbiju Gec je s porodicom živio u banatskom selu Starčevu, baveći se liječenjem bolesnih domaćih životinja, pretežno konja, i to uglavnom na relaciji od Starčeva do Pančeva. U Starčevu mu se 1853. god. rodio i sin Franjo, koji će se krajem XIX stoljeća zaposliti u Kraljevini Srbiji kao okružni marveni lekar.

Kada je za potrebe Glavne vojne uprave Kneževine Srbije, formirane 14. V 1859. god. (ovaj i svi dalji datumi su po starom kalendaru), bio raspisan natječaj u našim i inozemnim novinama za prijem u vojnu službu jednog stranog veterinarskog liječnika, od više prijavljenih kandidata bilo je odlučeno da to bude Jovan Gec. Tako je on „stupio u vojnu službu kao kontraktualni marveni lekar 3. X 1859. god.“

Nekoliko godina poslije toga bio je primljen u srpsko državljanstvo, pa je od kontraktualnog postao aktivni marveni lekar. U vezi s tim, bio je proizveden za aktivnog marvenog lekara II klase 18. II 1863. god., a za aktivnog marvenog lekara I klase 1. I 1866. god.⁶

Po prijemu u stajaću vojsku Gec je, kao njen jedini marveni lekar 1859. god. i nekoliko slijedećih godina, zdravstveno obezbjeđivao sva grla Konjičkog eskadrona (oko 110 konja) u garnizonu Topčider i Topdžijske baterije (oko 40 konja) čiji je jedan dio bio razmješten u garnizonu Beograd, a drugi dio u garnizonu Kragujevac⁷. U isto vrijeme, on je liječio bolesne i povrijeđene konje u Stalnoj veterinarskoj bolnici u Topčideru, koju je 1851. god. osnovao prvi marveni lekar Glavnog vojnog štaba Kneževine Srbije Jovan Teodorović⁸. Osim toga, Gec je uglavnom morao i da potkiva konje spomenutih jedinica, pogotovo ako su bila po srijedi nepravilna i bolesna kopita, zašto je dobijao posebnu novčanu naknadu⁹. Inače, pri redovnom potkivanju i prekivanju vojnih konja, pomagali su mu vojnici potkivači, obučeni na zanatski način ili samouci.

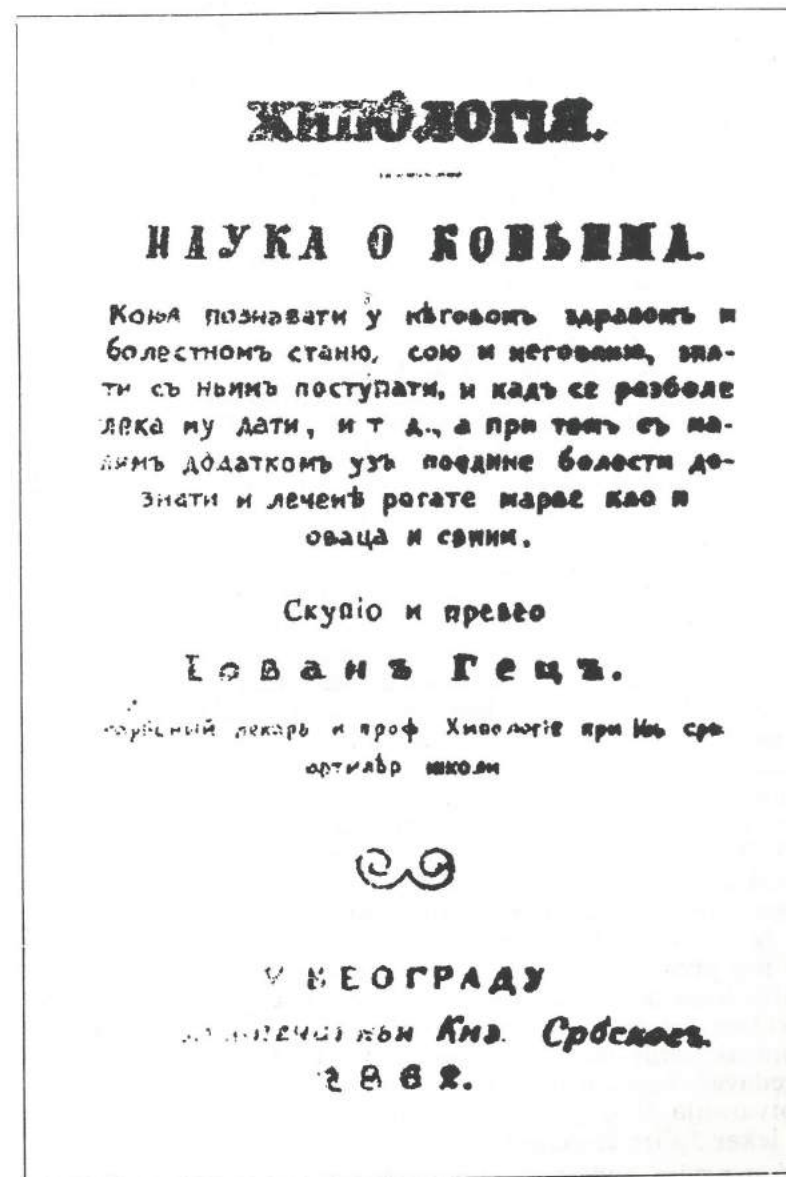
Od 1860. god., kada je izišlo novo „Ustrojenje vojske“, Gec je medicinski zbrinjavao dva konjička eskadrona (jedan u Beogradu, a drugi u Topčideru) i dvije poljske i jednu brdsku bateriju¹⁰. Tako je to trajalo sve dok u srpsku stajaću vojsku nisu počeli pristizati novi strani veterinarsko-medicinski stručnjaci: Jovan Eker i Karl Tranšan (Charles Tranchant) 1863. god., Vasilije Danilović (kontraktualni pomoćnik marvenog lekara) 1864. god., Robert Lerman i Jovan Aftner (kontraktualni pomoćnik marvenog lekara) 1865. god., Jakov Luc 1866. god., Julije Hercog i Matija Kratohvil 1868. god.¹¹

Početak 1863. god. Gec je iz Beograda privremeno bio premješten u Kragujevac za garnizonskog marvenog lekara¹², tako da je na njegovom mjestu u Beogradu i Topčideru bio doveden bivši veterinarski liječnik Državne ergele „Morava“ Jovan Eker. Ubrzo po dolasku u Kragujevac Gec je obrazovao stalnu marvenu bolnicu, drugu po redu u srpskoj stajaćoj vojsci, a treću u Kneževini Srbiji uopće, i preuredio i bolje opremio stalnu kragujevačku potkivačnicu.

Kada je 1864. god. bio izglasani novi „Zakon o ustrojstvu vojske“ bile su oformljene dvije nove poljske baterije i tri nove brdske baterije, od kojih su 1. i 4. brdska baterija bile smještene u Kragujevcu. Iste godine bilo je osnovano u Kragujevcu prvo Vozarsko odjeljenje staja-

će vojske s 13 pari volova¹³, tako da je u kragujevačkom garnizonu znatno porastao broj vojne stoke. Zbog toga je Gec morao da ostane u tom garnizonu neko vrijeme i u toku 1864. god.

Od kraja 1864. do 1874. god. Gec je službovao kao garnizonski marveni lekar u Topčideru i Beogradu, koji su dugo vremena smatrani odvojenim garnizonima¹⁴.

Slika br. 2. Naslovna strana djela „Hipologija“ Jovana Geca iz 1862. godine

Pošto je glavni marveni lekar Ministarstva vojnog Kneževine Srbije Karl Tranšan, prije povratka u Francusku u drugoj polovici 1865. god., osigurao neophodne zakonske, novčane, građevinske i druge uvjete za dobijanje školovanih potkivača potrebnih srpskoj vojsci, Jovan Gec i vojni marveni lekar I klase Jovan Eker bili su krajem 1865. god. neposredno uključeni oko opremanja i otvaranja vojne Potkivačke škole u Beogradu. Prije izdavanja naređenja ministra vojnog od 10. II 1866. god. o početku rada škole, marveni lekari Jovan Gec, Jovan Eker i Robert Lerman sačinili su detaljan plan i program za dvogodišnju obuku pitomaca u Potkivačkoj školi¹⁵.

Krajem 1875. i početkom 1876. god. Gec se po prvi put spominje kao „šef stalne marvene bolnice“ prikazane u okviru vojne Potkivačke škole u Beogradu¹⁶.

Pred I srpsko-turski rat, ukazom kneza Milana Obrenovića od 24. II 1876. god., bilo je ozakonjeno „Ustrojstvo celokupne vojske“ po kojem su bile formirane divizije Narodne vojske. Među tim divizijama nalazila se i Šumadijska divizija, u čijoj komandi je bilo otvoreno i formacijsko mjesto za „glavnog marvenog lekara“¹⁷. Ubrzo zatim na to je mjesto bio postavljen Jovan Gec pa je iz Beograda morao da pređe sa službom u Kragujevac, s obzirom na to da je sjedište komande (štaba) Šumadijske divizije Narodne vojske tada bilo u tom gradu¹⁸.

Nakon iskustava stečenih u toku I srpsko-turskog rata o potrebi obrazovanja jačih formacijskih tijela, 10. XI 1876. god. (dakle samo 9 dana poslije primirja između Srbije i Turske), bila je donesena nova uredba „O ustrojstvu celokupne vojske“ kojom su bili formirani korpusi, a među njima i Šumadijski korpus, sa sjedištem u Beogradu, dok su ranije divizijske komande bile ukinute¹⁹. Tada je za glavnog marvenog lekara Štaba Šumadijskog korpusa Narodne vojske bio postavljen Jovan Gec, dočekavši na toj dužnosti i kraj I srpsko-turskog rata²⁰.

Rješenjem ministra vojnog Kneževine Srbije od 7. III 1877. god. u korpusnim štabovima bila su upražnjena i mjesta glavnih marvenih lekara, budući da je bilo predviđeno da veterinarski liječnici korpusnih i brigadnih štabova, zbog nedostajanja veterinarsko-medicinskih stručnjaka u stajaćoj vojsci, najcjelishodnije mogu biti upotrebljeni tako što će kopitare i volove zbrinjavati po garnizonima, bez obzira na jedinice²¹. Poslije donošenja takve odluke, Gec je bio ostavljen sa službom u Beogradu, sve dok nije dobio novi raspored pred izbijanje II srpsko-turskog rata 1877/78. god., u kojem je također sudjelovao kao marveni lekar²².

Pored svojih redovnih stručnih obaveza u jedinicama i ustanovama srpske vojske, Gec je bio, drugi po redu, dugogodišnji honorarni profesor iz predmeta Hipologija u Artiljerijskoj školi u Beogradu (prvi profesor tog predmeta bio je marveni lekar Glavnog vojnog štaba Kneževine Srbije Jovan Teodorović²³). Gec je Hipologiju predavao, s kraćim prekidom, od 1860. do 1873. god.²⁴, da bi ga 14. XI 1873. god. zamijenio kontraktualni marveni lekar Julije Hercog²⁵. Osim toga, Gec je bio i predavač Anatomije u vojnoj Potkivačkoj školi u Beogradu od njenog otvaranja 1866. god. pa do 1874. god., kada ga je i tu zamijenio marveni lekar Julije Hercog²⁶.

Već u prvim godinama dok je bio profesor Hipologije u Artiljerijskoj školi, Gec je prikupio i s njemačkog preveo neophodno gradivo

o konjima, njihovim bolestima i njihovom liječenju, uz kraći dodatak o bolestima goveda, ovaca i svinja, i sve to štampao u Beogradu 1862. god. kao udžbenik, formata 11,5×8 cm, a pod naslovom „Hipologija — nauka o konjima“. Nije isključeno da se pri pisanju knjige koristio i lekcijama koje je oko 1855. god. za potrebe pitomaca Artiljerijske škole bio sastavio prvi profesor Hipologije Jovan Teodorović.

Tako je Jovan Gec postao pisac i izdavač prve enciklopedijske hipologije na srpskom jeziku²⁷. S pravom se može kazati da je to bio i prvi udžbenik iz oblasti naučne veterinarske medicine u Kneževini Srbiji. Zanimljivo je napomenuti da su u Srbiji još 1846. god. bile štampane dvije knjižice iz oblasti veterinarske medicine, i to pod naslovima „Lek od konjskog kašlja“ i „Kako se imaju ovce od šapa liječiti“, ali njihovi pisci nisu poznati i one obrađuju samo po jednu temu na popularan način, tako da se uopće ne mogu ni po čemu uspoređivati s Gecovom „Hipologijom“²⁸.

U vezi s Gecovom knjigom, Ministarstvo vojno Kneževine Srbije je, pod FN^o 307 od 1864. god., bilo izdalo raspis u kojem piše da se „Hipologija ne smatra kao pravilo, no samo kao savet marveno-lekarski po kome se valja upravljati, u koliko od postojećih pravila ne odstupa“²⁹. Osim u Artiljerijskoj školi, odnosno Vojnoj akademiji, „Hipologiju“ su koristile i generacije pitomaca vojne Potkivačke odnosno Veterinarske škole u Beogradu, kao jedini dostupan udžbenik štampan na srpskom jeziku.

Što se tiče same „Hipologije“, ona ima 396 stranica teksta i 12 zasebnih tabela, sve u čvrstom povezu. Knjiga se sastoji od predgovora, šest poglavlja i jednog dodatka, u kojem su ukratko opisane neke bolesti goveda, ovaca i svinja. U predgovoru Gec, pored ostalog, kaže da je knjiga prvenstveno namijenjena pitomcima Artiljerijske škole u Beogradu, za bolje savlađivanje lekcija iz hipologije, zatim vojnim starješinama u slučajevima kada im se konj razboli za vrijeme putovanja i, naposljetku, ekonomima, kako bi bolje umjeli čuvati zdravlje domaćih životinja i znali im najbrže priteći u pomoć, ako se kojim slučajem razbole.

U prvom poglavlju „Anatomija konjska“ uglavnom je obrađena anatomija kostiju, nauka o mišićima, funkcija krvnih žila, nauka o živcima, zatim organi za disanje, spolni organi i organi čula (oči, uši, nos, jezik i koža). Na kraju ovog poglavlja priložen je popis svih konjskih mišića i navedene su njihove funkcije.

U drugom poglavlju „Kako se poznaje konjski vek po zubima“ opisani su: rast zuba, njihove promjene u toku starenja konja, anomalije zubala, prevare u cilju podmlađivanja konja koje čine nesavjesni prodavači na zubima kako bi prikriji stvarnu starost grla.

Treće poglavlje „Podkov kopita“ najprije obuhvata pravilno potkivanje konja, čije postavke važe i danas, a potom oboljenja kopita i načine njihovog liječenja.

U četvrtom poglavlju „Kako valja suditi o konju po njegovom spolnom stroju i kroju“ navedena su obilježja pojedinih konjskih pasmina i njihova vanjska i upotrebna svojstva, a zatim su opisane tjelesne mane i nedostaci konja, te način ustanovljavanja njihovog zdravlja i radne sposobnosti. Na kraju ovog poglavlja dopisana su pravila namijenjena vojnim komisijama za kupovinu ili primanje konja.

U petom poglavlju „Kako valja postupati sa konjem kad je zdrav, kako u garnizonu, kako li na maršu, kako pak na smotri” izloženi su uputi o pravilnom hranjenju, pojenju, čišćenju i njezi konja u vojnim jedinicama i ustanovama.

Šesto poglavlje „Kratka nauka o nekim konjskim bolestima, koje se često dese” pruža savjete stočarima i drugim nestručnim osobama o tome kako se mogu prepoznati najčešće bolesti konja i kako se može razlikovati bolestan konj od zdravog. Isto tako, opisani su patognomonični simptomi pojedinih oboljenja i navedeni najpristupačniji načini njihovog liječenja, dostupni laicima.

U 12 zasebnih tabela crtežima (slikama) prikazana je anatomska građa pojedinih dijelova konjskog tijela (kostur, mišići, zubi, arapski konj i dr.).

Na poticaj Jovana Geca i Jovana Ekeru, ministar vojni je 1. XI 1863. god. izdao važno naređenje o hranjenju, pojenju i timarenju konja³⁰. Pored toga, na njihov prijedlog, ukazom od 21. XII 1863. god., bio je dopunjen čl. 10. Uredbe o sljedovanju slame, sijena i zobi za zdrave konje sljedećim tekstom:

„Za svakog pravatelstvenog voenog bolesnog konja, dok se u voenom špitalju radi lečenja nahodi, izdavaće se za prostiranje po dve oke slame na 24 sata”³¹.

Inače, zdravim konjima stajaće vojske, pripadalo je dnevno po 3 oke zobi i 6 oka sijena, a za prostirku po 1 oka slame.

Početakom 1869. god. Gec je bio 18. po redosljedu prijavljivanja među aktivnim pomagačima Društva za poljsku privredu (kasnije Srpsko poljoprivredno društvo)³².

Iz sačuvane arhivske građe sigurno se može ustanoviti da je vojni marveni lekar Jovan Gec bio živ još krajem 1876. god.³³ i da je umro tek 1878. god.³⁴

IZVORI I LITERATURA

¹ Ilustrovana vojna enciklopedija, Beograd, 1939, knj. 1. — ² Raspored oficira i vojnih zvaničnika po nadležateljstvama i komandama i rang-lista, Beograd, 1874. — ³ Jugoslovenski veterinarski glasnik, Beograd, 1930, 6, 166—167. — ⁴ Veterinarum, Zagreb, 1966, 9—10, 405—407. — ⁵ Kosanović V., *Stotinu godina konjarstva u Srbiji*, Beograd, 1966, 56. — ⁶ Raspored oficira i vojnih zvaničnika po nadležateljstvama i komandama i rang-lista, Beograd, 1874. — ⁷ Zbornik zakona i uredaba i uredbenih ukaza, izdatih u Knjaževstvu Srbiji (dalje: ZZUKS), knj. 3, Beograd, 1847. — Kalendar sa šematizmom Srbskoga Knjaževstva (dalje: KŠKS) za 1860. godinu, Beograd. — ⁸ Vojna enciklopedija, II izd., Beograd, 1975, tom 10, 452—457. — ⁹ Veterinarski glasnik, Beograd, 1984, 4, 347—353. — ¹⁰ ZZUKS, knj. 13, Beograd, 1861. — ¹¹ Raspored oficira i vojnih zvaničnika po nadležateljstvama i komandama i rang-lista, Beograd, 1874. — ¹² Kosanović V., *Stotinu godina konjarstva u Srbiji*, Beograd, 1966, 56. — ¹³ ZZUKS, knj. 17, Beograd, 1865 — KŠKS za godinu 1865, Beograd. — Đorđević V., *Istorija srpskog vojnog saniteta*, Beograd, 1879, knj. 1, 195. — ¹⁴ KŠKS za godinu 1865, Beograd. — KŠKS za godinu 1866, Beograd. — KŠKS za godinu 1867, Beograd. — KŠKS za godinu 1868, Beograd. — KŠKS za godinu 1869, Beograd. — KŠKS za godinu 1870, Beograd. — ¹⁵ Zbornik zakona, uredaba, naređenja i objašnjenja vojnih (dalje: ZZUNOV), 1861—1873, Beograd, 1882. — ¹⁶ KŠKS za godinu 1876, Beograd. — ¹⁷ ZZUKS, knj. 29, Beograd, 1877. — ¹⁸ Vojni šematizam za 1876 (udešen prema stanju do kraja aprila i. g.), Ministarstvo vojno, Beograd. — ¹⁹ ZZUNOV, izdatih 1876. godine, Beograd, 1881. — ²⁰ KŠKS za godinu 1877, Beograd. — ²¹ ZZUNOV, izdatih 1877.

godine, Beograd, 1881. — ²² Ilustrovana vojna enciklopedija, Beograd, 1939, knj. 1. — ²³ Đorđević V., *Istorija srpskog vojnog saniteta*, Beograd, 1879, knj. 1, 310. — Spomenica pedesetogodišnjice Vojne akademije 1850—1900, Beograd. — Veterinarski glasnik, Beograd, 1963, 12, 1069—1075. — ²⁴ KŠKS za godinu 1868, Beograd. — ²⁵ Raspored oficira i vojnih zvaničnika po nadležateljstvama i komandama i rang-lista, Beograd, 1874. — ²⁶ Ibidem. — ²⁷ Ilustrovana vojna enciklopedija, Beograd, 1939, knj. 1. — Kosanović V., *Stotinu godina konjarstva u Srbiji*, Beograd, 1966, 19—20. — ²⁸ Katić R., *Istorija veterinarstva Srbije*, Beograd, 1957, 228. — ²⁹ Đorđević V., *Istorija srpskog vojnog saniteta*, Beograd, 1879, knj. 1, 783. — ³⁰ ZZUNOV, 1861—1873, Beograd, 1882. — ³¹ ZZUKS, knj. 16, Beograd, 1864. — ³² Težak, Beograd, 1869, 2, 15—16. — ³³ KŠKS za godinu 1877, Beograd. — ³⁴ Ilustrovana vojna enciklopedija, Beograd, 1939, knj. 1.

Vlastimir TURUDIC

Scientific Society for History of Health Culture of Serbia, Beograd

VETERINARIAN JOVAN GETZ, WRITER OF FIRST VETERINARY-MEDICINE BOOK ON SERBIAN LANGUAGE

Jovan Getz, veterinarian was in service of Serbian Principality Army from 1859 till his death 1878. As the professor from Artillery Officer Academy he wrote and published in Beograd in 1862 illustrated book „Hypology—the Science of Horses”. That was the first scientific book on veterinary subject in Serbian language.

(Rad je primljen u Uredništvu 15. XI 1988. god.)